

Modely lidového stavitelství ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, zvláště modely vizovické firmy Zigal

Alena Prudká

Modely lidových staveb zastoupených v muzejních sbírkách jsou vedle další dokumentace (stavebních plánů, fotografií kreseb) důležitým zdrojem informací o lidovém stavitelství, ať už jsou zhotoveny na základě existujících (v současnosti už často neexistujících) objektů, nebo podle hodnotné dobové stavební a fotografické dokumentace. Nejrozsáhlejší soubory lidových staveb byly pořízeny v 90. letech 19. století; vznikaly v souvislosti s národopisným ruchem při přípravách výstav, zejména Zemské všeobecné jubilejní výstavy v Praze v roce 1891 a Národopisné výstavy Československé v Praze v roce 1895. Velký soubor těchto modelů je uložen ve sbírkách Národního zemědělského muzea v Praze, ale řada z nich je roztroušena v dalších muzejních sbírkách v republice.

Sbírka Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně nemá sice, díky své genezi, žádný model z tohoto období, ale obsahuje několik modelů zajímavých objektů z regionu pořízených ve čtyřicátých letech 20. století, jejichž původ je v bývalém sbírkovém fondu Krajinického muzea ve Vizovicích.

Počátky vizovického muzea spadají do roku 1933 a jsou spojeny s osobností PhMr. Josefa Čižmáře, vizovického rodáka a autora *Dějin a pamětí města Vizovice*, které téhož roku vydal vlastním nákladem. V roce 1933 byl ustaven *Musejní spolek ve Vizovicích*, který shromažďoval sbírky, vykazoval bohatou odbornou i osvětovou činnost (spolupracoval při natáčení dokumentárních filmů, rozhlasových pořadů, vlastivědných kurzů) a prováděl i fotodokumentaci památek, památných míst, venkovských chalup a jejich interiérů. Tato práce vedla k založení *Krajinického muzea* v roce 1939. Mezi významné osobnosti, které se podílely na činnosti spolku, patřil např. Jaroslav Žíla-Lipjan, badatel a vlastivědný pracovník, přednosta banky Slávie v Moravské Ostravě (do vizovického muzea předal v roce 1943 svou sbírku) nebo Ludvík Kunz, přední moravský etnograf, který spolupracoval při pořádání a evidenci vizovické sbírky. V roce 1945, po osvobození, byly spolku pronajaty výstavní prostory na vizovickém zámku, v roce 1946 začal správce Gustav Imrýšek s instalací sbírek. V roce 1947 byly provedeny instalace v národopisné části muzea: na základě nákrešů, fotografií a plánů, které si správce muzea pořídil při výzkumu dosud uchovaných objektů v místě i v okolních vesnicích vypracoval instalační plány pro vybudování interiéru valašské kuchyně a jízby, které byly zřízeny ve 2. poschodí zámku a vybaveny původním nábytkem a nářadím.

V roce 1953 na základě reorganizace muzeí bylo Krajinické muzeum ve Vizovicích změněno na pobočku krajského muzea v Gottwaldově (Zlíně). Muzejní spolek zanikl, muzejní sbírky byly převzaty do správy krajského muzea. Převážná část sbírkového fondu byla poté v 60. letech zpracována a zaevidována do II. stupně muzejní evidence. Pravděpodobně díky tomu, že byl vizovický fond stěhován do Zlína postupně, zůstaly mimo evidenci právě modely lidových staveb a zemědělského nářadí. Jsou to modely:

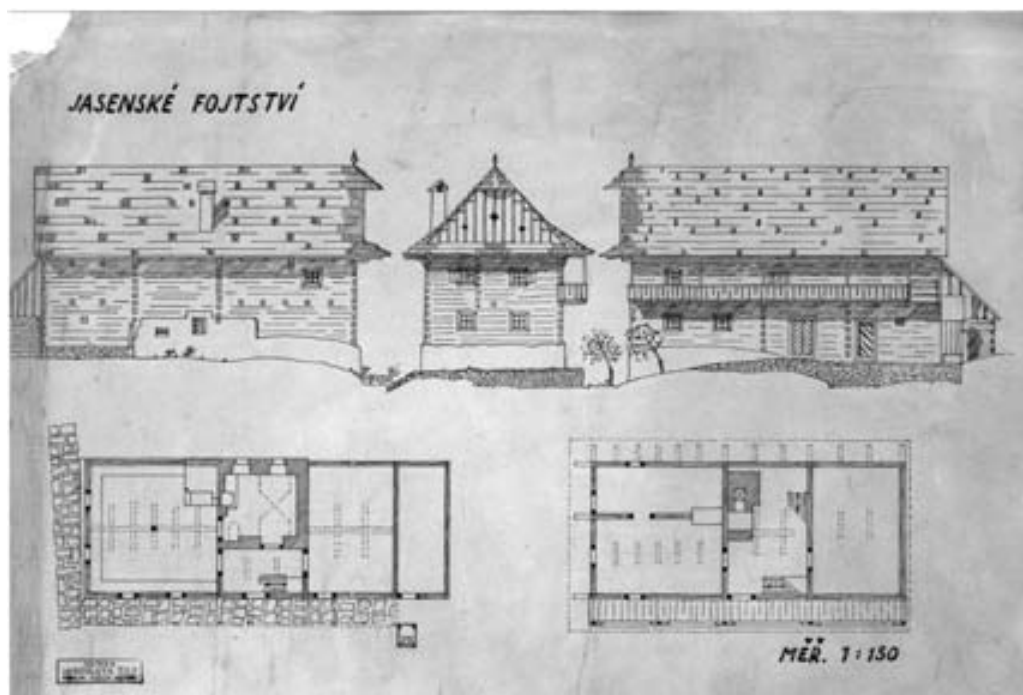
- model fojtství Jasenná – inv. č. E 9283 (obr. 1a, b)
- model hospodářské usedlosti z Vizovicka – inv. č. E 9282 (obr. 3a, b)
- model příčně průjezdné stodoly – inv. č. E 20179 (obr. 4)
- model kotliny na vaření povidel – inv. č. E 9280 (obr. 5)
- model sušírny ovoce – inv. č. E 9281 (obr. 6a, b)
- model nožního mlýna – inv. č. E 9278 (obr. 7)
- model pluhu „obracáku“ – inv. č. E 9279 (obr. 8)

Obr. 1a, b: Dřevěný model fojtství v Jasenné (usedlost čp. 60). Patrová budova s pavlačí, přístodůlkem, krytá šindelem, posazená na obdélníkové dřevěné podložce vyplněné sádkou. Před vchodem do chléva hnojště, po straně budovy složené dříví. Dva volné žebříky. Inv. č. E 9283.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

Část těchto modelů lze ztotožnit s velmi stručným popisem v rukopisném inventáři vizovického fondu, který byl pořízen ještě ve Vizovicích a částečně strukturován podle umístění exponátů v muzejní expozici (*Inventář poboč. Krajského musea ve Vizovicích* – uložený v archivním fondu MJVM). Předměty jsou v soupise ovšem bez přesného uvedení původu. Ten je zřejmý díky tomu, že modely nesou kovový firemní štítek vizovické firmy *Josef Zígal, kolářství – saně – lyže, Vizovice*. Nepodařilo se nám zatím zjistit, zda existují ještě další modely vyrobené ve 40. letech 20. století touto firmou, která se mimo jiné specializovala i na výrobu dřevěných součástí automobilových karoserií. Modely byly zhotoveny jednorázově právě pro potřeby vizovického muzea. Model fojtství z Jasenné (inv. č. E 9283, obr. 1a, b) byl zhotoven se vši pravděpodobností podle terénní dokumentace provedené Jaroslavem Žilou a věnované krajinskému muzeu (obr. 2, inv. č. E 29657). K dalším modelům se kresbnou dokumentací nepodařilo zjistit, je však pravděpodobné, že byly vyrobeny podle podkladů z vlastního fondu muzea.¹ Všechny modely staveb jsou zhotoveny ze dřeva, sádky, případně je použit mech a proutí, vsazeny jsou do sádkového lůžka upevněného do dřevěného rámu. Z dílny firmy Josefa Zígal pocházejí i dva modely hospodářského nářadí – model nožního mlýna a model pluhu.

Sbírka Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně obsahuje ještě dva další modely staveb. Jeden z nich byl pořízen pro první etnografickou expozici muzea *Ze života lidu na bývalém panství zlínském* otevřenou v roce 1957 na hradě Malenovice.² Model jednotraktového domu krytého doškem z Březnice čp. 61 (inv. č. E 20180, obr. 9a) byl pořízen podle plánu Aloise Urbana, výtvarníka muzea (inv. č. E 20180, obr. 10).

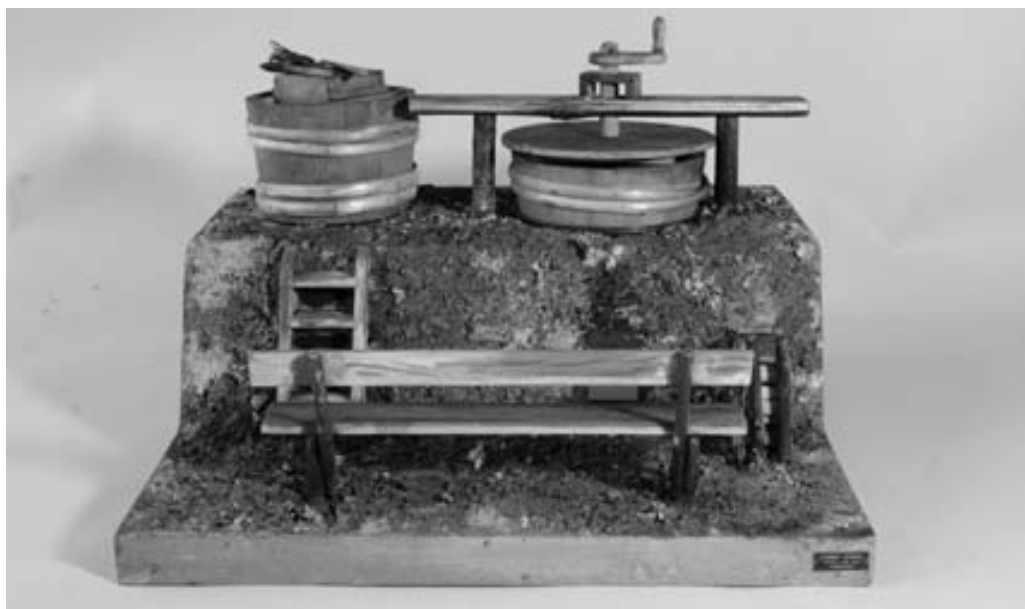
Obr. 2: Kresba objektu fojtství v Jasenné: průčelní stěna, zadní stěna, štítová stěna, půdorys přízemí, půdorys prvního patra. Měřítko 1:150. Inv. č. E 29657.

Obr. 3a, b: Model hospodářské usedlosti z Vizovicka. Jednotraktový dům trojdílný. Na podélné dřevěné podložce se sádrovou výplní posazen obytný dům, stodola, dvůr s kůlnou, záchod, hnojiště, kurník, krmník, studna, sušárna (?), hranice dřeva. Jizba s dvěma okénky ve štítové stěně a jedním v boční okapové stěně, síň s vchodem ze dvora s oddělenou kuchyní, komora. Sedlová střecha krytá šindelem. Model je rozebíratelný (odklopitelná střecha). Inv. č. E 9282.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchív MJVM.

Obr. 4: Model příčně průjezdné stodoly s kamennou podezdívkou a deštěnými stěnami. V boční stěně vchod do sklepa. Vrata laťová zavěšená na kožených poutkách. Sedlová střecha kryta šindelem a térovým papírem, na přístavcích střecha pulťová. Budova je umístěna na obdélníkové podložce - sádrou vyplněném dřevěném rámu. Inv. č. E 20179.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

Obr. 5: Model kotliny na vaření povidel. Manipulační kád s náradím na pasírování převařovaných povidel a kotlina s míchacím kotoučem a klikou usazený ve svahu. Pod svahem hranice paliva a desková lavice s opěradlem, při svahu dřevěné schůdky. Inv. č. E 9280.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

Obr. 6a, b: Model sušárny ovoce z Vizovicka, rozebíratelný (odklopná střecha). Střecha šindelová, uvnitř vybavení: otopné zařízení, konstrukce pro zasouvání lís s ovocem. Před sušárnou postaven žebřík, koza na řezání dřeva, složená otep polínek. Inv. č. E 9281.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchív MJVM.

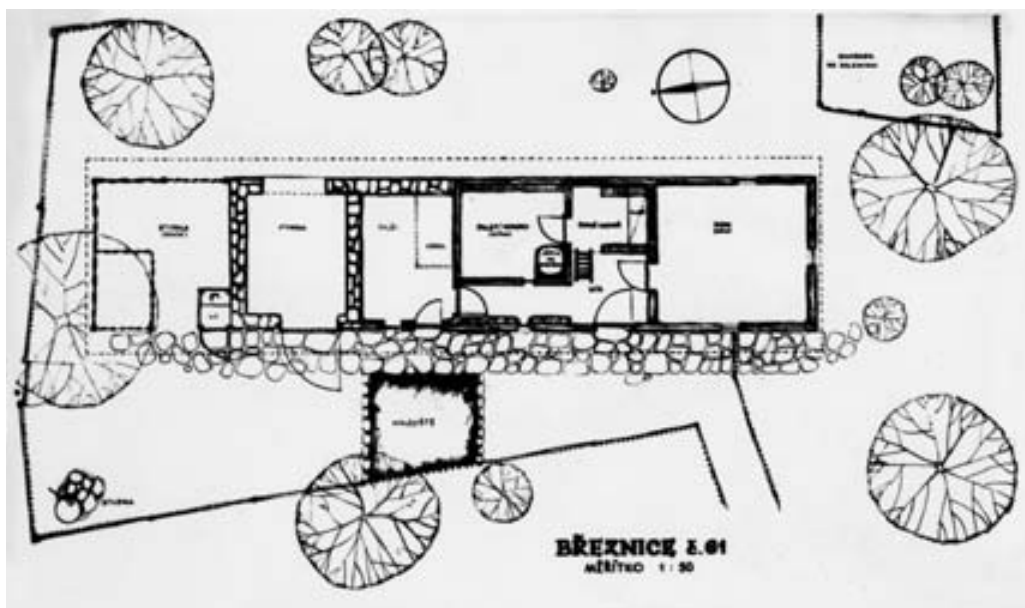
Obr. 7: Dřevěný model mlýna na mletí obilí na nožní pohon. Inv. č. E 9278.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

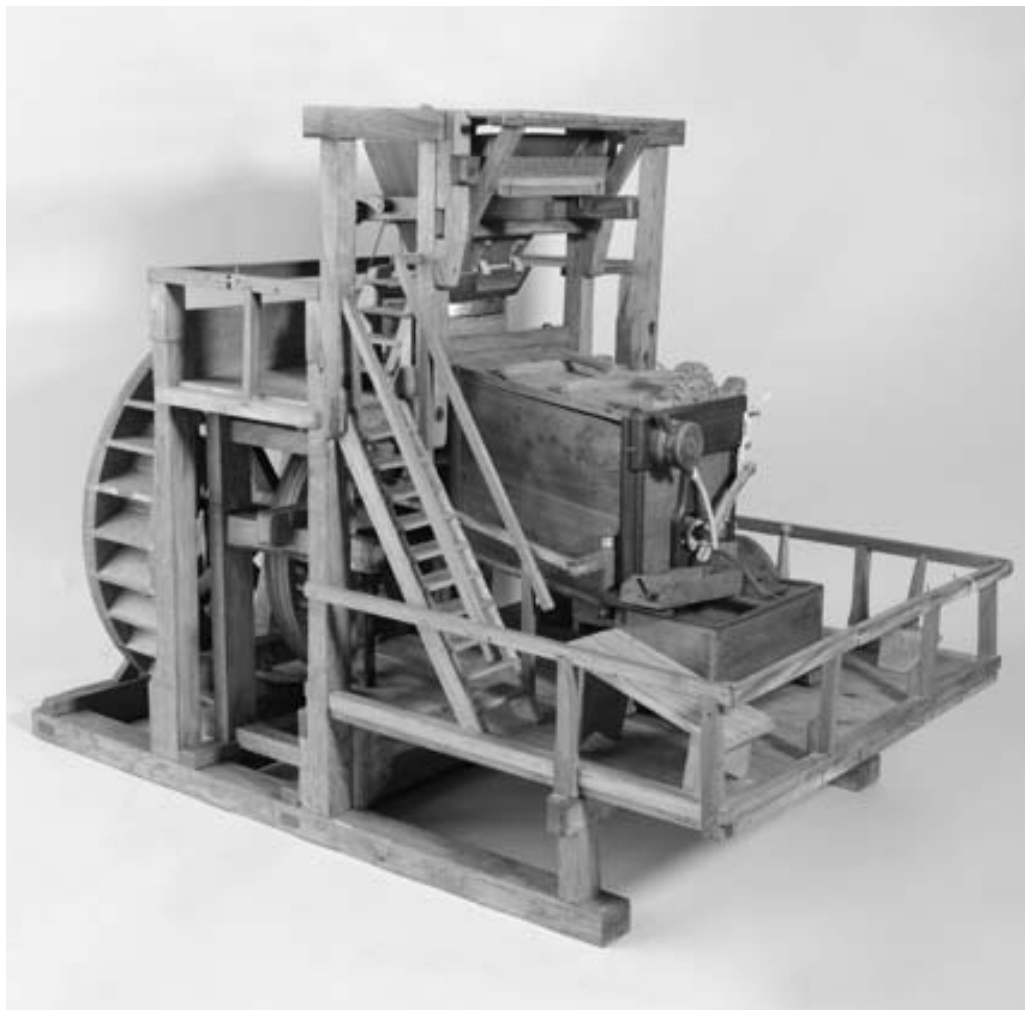
Obr. 8: Dřevěný model pluhu „obracáku“. Inv. č. E 9279
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

Obr. 9: Model usedlosti čp. 61 z Březnice. Jednotraktový dům s vchody do síně a do chléva z okapové strany. Navazující hospodářská část má stěny z kamenného zdiva, latí a proutí. Štít vyplétaný proutím. Střecha kryta dochem. Inv. č. E 20180.
Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchiv MJVM.

Obr. 10: Půdorys usedlosti čp. 61 z Březnice pořízený Al. Urbanem pro expozici Ze života lidu na bývalém panství Zlínském. Inv. č. E 28333 (předloha k modelu E 20180).

Obr. 11: Model vodního mlýna z Újezdu u Val. Klobouk. Zhotovil Jan Šimák z Újezdu z několika druhů dřeva. Model je funkční. Inv. č. E 2393. Foto Gabriela Skyva Dobešová, fotoarchív MJVM.

Posledním modelem ve sbírce zlínského muzea je model vodního mlýna z Újezdu u Valašských Klobouk (inv. č. E 2393, obr. 11). Zhotovil jej v roce 1982 Jan Šimák, který ve mlýně pracoval v letech 1921–1922 jako pomocná síla (pacholek, kravař). Ve mlýně se mlelo ještě za II. světové války, po ní mlýn zanikl. Model je vyroben z několika druhů dřeva: dub, modřín, smrk, trnka, lípa, akát, dub, buk, olše, břiza. Model je funkční. Je uveden i v soupisu modelů lidové architektury ve sbírkách muzeí ČR (BUREŠ – PROCHÁZKA – TEMPÍR 1998, s. 215).³

Modely venkovských staveb ve sbírce MJVM, byť nepočetné, jsou velmi kvalitně provedeny – zvláště modely profesionální firmy Josefa Zigala. K části modelů existuje i dokumentace, podle níž byly zhotoveny, čímž se jejich výpovědní hodnota ještě zvyšuje. Modely z původního vizovického fondu bohužel nebyly dlouho vystavovány, což se v současné době muzeum snaží napravit při tematických výstavách.

Poznámky:

- ¹ V roce 1943 „do sbírek muzejních kromě výsledků vlastní sběratelské činnosti přibyla sbírka muzejních exponátů spolupracovníka Jaroslava Žíly, ředitele banky Slávie v Moravské Ostravě. V roce 1944 přibýlo opět do muz. sbírky 720 různých předmětů. Byly pořizovány fotografické snímky památných a historických míst, rázovitých valašských chalup, starobylého nábytku, interiérů a podobně. Od akademického malíře Jana Kobzáně bylo zakoupeno 26 kreseb rázovitých typů valašských pasekářů, stařenek a dívek ve valašských krojích..." (podle rukopisu Gustava Imrýška z roku 1970).
- ² Pro potřeby expozice byla v 2. polovině 50. let pořízena i menší kolekce akvarelů pecí a černých kuchyní výtvarnice Ludmily Vlkové (9 kreseb) a plánů usedlostí grafika Aloise Urbana (4 kresby).
- ³ Soupis modelů byl prováděn v letech 90., proto do něj nejsou zařazeny ostatní modely ze sbírky MJVM, které, byť jsou ze staršího sbírkového fondu, nebyly zpracovány v muzejní evidenci, evidovány byly až po roce 2000.

Prameny:

Rkp. vizovického učitele a městského kronikáře Gustava Imrýška z roku 1970, vydaného ve strojopisné publikaci Vizovice 400 let městem.

Inventář pobočky Krajského musea ve Vizovicích (uloženo v archivu MJVM).

Literatura:

TEMPÍR, Z. – BUREŠ, P. – PROCHÁZKA, L.: *Modely lidové architektury ve sbírkách muzeí ČR*. Národopisný věstník, zvláštní číslo, s. 215. Praha 1998.